

<https://doi.org/10.62837/2024.11.270>

AYNUR ƏSGƏRZADƏ

E-poçt: aasgarzade@beu.edu.az

Azərbaycan Dillər Universiteti

Ünvan: Rəşid Behbudov, Bakı, Nəsimi, AZ1014

E-poçt: mail@adu.edu.az, rector@adu.edu.az

ORTA MƏKTƏBİN 9-11Cİ SİNİFLƏRİNDƏ XARİCİ DİL ÖYRƏNƏRKƏN YAZI BACARIQLARININ FORMALAŞDIRILMASININ ƏHƏMİYYƏTİ

Açar sözlər - kodlar, yazı təcrübəsi, metodika, plan, proses, esse, təhlil, təcrübə, tədris, məxfilik, diskussiya, yanaşma, transkript, akademik.

Ключевые слова - кодексы, письменная практика, методология, план, процесс, эссе, анализ, практика, преподавание, конфиденциальность, обсуждение, подход, стенограмма, академический.

Keywords - codes, writing practice, methodology, plan, process, essay, analysis, practice, teaching, privacy, discussion, approach, transcript, academic.

Yazı bacarıqlarına yiyələnmək çox çətindir. Bu bacarıq həm dil daşıyıcıları (L1), həm də dil öyrənən (L2) tələbələr üçün problem yaradır. Bu kontekstdə Silva (1993) iddia edir ki, “həm L1, həm də L2 yazıçıları öz fikirlərini inkişaf etdirmək və onları ifadə etmək üçün müvafiq ritorik və linqvistik vasitələrdən istifadə etmək üçün planlaşdırma, yazmaq və yenidən nəzərdən keçirməyi əhatə edən rekursiv tərtib prosesindən istifadə edirlər” (səh. 657). İkinci dili öyrənənlər üçün hədəf dildə yazmağı öyrənmək tələbdir, çünki onlar hərtərəfli mətn yaratmaq üçün yazının bir neçə aspektinə lazımi diqqət yetirməlidirlər. Bu baxımdan, Richards və Renandya (2010) qeyd edir ki, “L2 yazıçıları daha yüksək səviyyəli planlaşdırma və təşkil etmə bacarıqlarına, eləcə də aşağı səviyyəli orfoqrafiya, durğu işarələri, söz seçimi və s. bacarıqlarına diqqət yetirməlidirlər”(s.303). Dəqiq yazmağı öyrənməyin əsasən L2 tələbələri üçün mürəkkəb bir fəaliyyət olduğunu təsvir edir

Bəzi tədqiqatlar tələbələrin yazmaq qabiliyyətini artıran yazı təlimatı üçün hərtərəfli texnikanın təsirini aşkar etmişdir (Bai, Hu, & Gu, 2013). EFL öyrənənlər müstəqil olaraq öyrənmənin bu mürəkkəb aspektinin öhdəsindən gələ bilməzlər. Xüsusilə, aşağı yazma qabiliyyəti və yazma qüsuru olan şagirdlər məktəb, valideynlər və ictimaiyyət tərəfindən diqqətli dəstək tələb edir (Graham, Harris & Larsen, 2001). Bu şəkildə müəllimin yazı tapşırıqlarını ağılla yerinə yetirməsi vacibdir və bu, şagirdlərin yazmağı öyrənməsinə ciddi təsir göstərir. (Corneille, 2017). O təsvir edir ki, müəllimlərin 2-ci sinif şagirdlərinin yazı bacarıqlarını təkmilləşdirmək üçün lazım olan bacarıqları əldə etmələrini asanlaşdırmaqda mühüm rolu var. Yazı təlimatının əhəmiyyəti ilə əlaqədar olaraq, Graham və Perin (2007)

yazı keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün planlaşdırma, təftiş və redaktə sahələrində yazmaqda çətinlik çəkən öyrənənlərə dəstək olmaq üçün açıq yazı təlimatının tətbiqini tövsiyə etmişdir. Bu müzakirədən belə qənaətə gəlmək olar ki, sistemli və diqqətli yazı təlimatı L2 öyrənənlərin yazı bacarıqlarını artırmaq üçün çox vacib ola bilər. Beləliklə, müəllimlərin yazı dərslərində istifadə etmək üçün ən uyğun yanaşma və strategiyalarla maarifləndirilməsi vacibdir. Yazı bacarıqları şagirdlərin gələcək akademik və karyera yolu üçün vacib olduğundan, yazının inkişafına yönəlmiş effektiv sinif təlimatı əsaslı əhəmiyyətli olduğunu sübut edir. Müəllimlərin yazdığı öyrətmək təcrübələri və müxtəlif kontekstlərdə qarşılaşdıqları çətinliklər tədqiqat üçün əhəmiyyətə layiqdir. Tədqiqat nəticələri nəzərdə tutulan kurikulum məqsədləri ilə sinif praktikaları arasında əsas boşluqların başa düşülməsinə kömək edəcək ki, bu da gələcək siyasət və təcrübə təşəbbüsləri üçün aktual olacaq.

Ədəbiyyat axtarisi

Yazı təlimatı sahəsində çoxsaylı yanaşmalar ortaya çıxdı. Asiya L2 yazı təlimatı kontekstində yazıya məhsul yanaşması bir çox ingilis dili müəllimləri tərəfindən qəbul edilmişdir (Pennington, Brock & Yue, 1996). Yazıya bu yanaşma yazı tapşırığının məqsədi və onun mahiyyəti ilə əlaqədardır (Harmer, 2007). Bu yanaşmada öyrənənlər keyfiyyətli məhsul istehsal etmək üçün nəzərdə tutulmuş struktura diqqət yetirməyə yönəldilir. Bununla belə, John Dewey-nin bir proses kimi öyrənmə konsepsiyasından (Berlin, 1987, Susser, 1994). Tələbələr öz kompozisiyalarını qurmazdan əvvəl bir neçə mərhələdən keçirlər (Harmer, 2007). Tələbələr, bu yanaşmada, yəqin ki, yazı bacarıqlarını həyata keçirmək üçün hərtərəfli platformadan istifadə edə bilərlər. Bu baxımdan, Ho (2006) tələbələrin öz kompozisiyalarının keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün inamlarını inkişaf etdirərək, prosesin yazılmasının bir neçə mərhələsində addım-addım rəhbər tutulduqları proses yanaşması imkanlarını müzakirə edir. Son günlərdə yazı təlimatı ədəbiyyatında yazıya janr əsaslı yanaşmanın mövcudluğunun şahidi ola bilərik (Richards & Renandya, 2010). Bu yanaşma “şagirdlərə yazılı ünsiyyətin müxtəlif məqsədləri və yazılı mətnlərdə məlumatın təşkilinin müxtəlif yolları haqqında məlumatlı olmaq üçün geniş imkanlar təqdim edir” (Richards & Renandya, 2010, s.304). Yazıya janr yanaşmasında öyrənənlər real dünyada yazı vasitəsilə çoxsaylı rolları yerinə yetirir

EFL kontekstində yazının öyrədilməsi ilə bağlı bir sıra empirik tədqiqatlar aparılmışdır. Shi (1998) araşdırması, yazıdan əvvəl müzakirənin esselərin uzunluğu və lüğətdən istifadə sahələrində tələbələrin yazılarını yaxşılaşdırmağa kömək etdiyini aşkar etdi. Storch (2005) tərəfindən edilən başqa bir araşdırma tələbələrin əksəriyyətinin birgə yazı təcrübəsinə müsbət münasibətini açıqladı. Bundan əlavə, o, həmçinin yazı prosesində əməkdaşlığın tələbələrin ideyalar yaratmaq və həmyaşıdlarına rəy bildirmək üçün sərfəli olduğunu açıqladı. Eynilə, Ho (2006) araşdırması tələbələrdə inam və yazı qabiliyyətini inkişaf etdirmək üçün effektiv

yanaşma kimi proses yanaşmasını ortaya qoydu. Eyni şəkildə, Kamimura (2000) və Hasan və Akhandın (2010) məhsul və proses yanaşmasının effektivliyi ilə bağlı araşdırması aşkar etdi ki, məhsul və proses arasındakı tarazlıq L2 tələbələrinin yazı bacarıqlarını inkişaf etdirmələrini ən yaxşı şəkildə asanlaşdırır bilər. Bu araşdırmalardan belə nəticə çıxarmaq olar ki, L2 tələbələri məhsul və proses yanaşmasını balanslaşdıran birgə yazı fəaliyyətlərindən faydalanacaqlar.

Dünya səviyyəsi kontekstində Orta Səviyyəli İngilis Kurikulumu dörd dil bacarığının hamısına bərabər diqqət yetirməyi nəzərdə tutur (CDC, 2014). Onun diqqəti “şagirdlərin şəxsi həyatlarından və dil təcrübələrindən istifadə etmək və sosial və mədəni anlayışlarını inkişaf etdirmək üçün birlikdə öyrənmək imkanları yaratmaqdır”. Kurikulumda yüksək səviyyəli iştirakın təmin edilməsi üçün cütlük və qrup işinin mühüm vasitə kimi tətbiq edilməsi qeyd olunub. Bundan əlavə, o, “öyrənənlərin orijinal kontekstlərdə təcrübə keçməsi üçün imkanlar yaradan sonrakı tapşırıqların diqqətli dizaynı vasitəsilə öyrənənlərin dil öyrənmələrini gücləndirməyi” nəzərdə tutur.

Orta təhsil pilləsində (doqquzuncu və onuncu siniflərdə) yazı təliminə gəldikdə, hazırkı kurikulumda yazının öyrədilməsi üçün 35 faiz dinləmə 10%, danışma 15% və oxuma 40% ayrılmışdır. Yazı təlimatı üçün kurikulumda yazı prosesinin həyata keçirilməsi tövsiyə olunur: planlama, layihənin hazırlanması, təftiş edilməsi və layihənin hazırlanması. Əsas odur ki, müəllimləri dəstəkləmək üçün müəllimlərə yazmağı öyrətmək üçün addım-addım prosesləri aydın şəkildə qeyd edən müəllim təlimatı hazırlanmışdır ki, onlar kurikulumun vizyonuna uyğun olaraq yazmağı öyrədə bilsinlər.

Bütün yuxarıda qeyd olunmuş bəyanatları nəzərə alaraq Azərbaycan orta təhsil kurikulumunun siyasəti və yazının öyrədilməsi ilə bağlı bəzi ədəbiyyat yazı öyrətməkdə birgə yazı prosesinin vacibliyini vurğulasa da, bir çox orta səviyyəli tələbələr yazı inkişafında bu təcrübədən məhrumdurlar. Bu, orta səviyyədə yazmağı öyrətmək siyasəti və təcrübəsi arasındakı boşluğu göstərir. Azərbaycanda tələbələrdə yazı inkişafı ilə bağlı yalnız bir neçə araşdırma aparılmışdır. Buna baxmayaraq, Azərbaycan orta məktəblərində kurikulumun təmin edilməsinə uyğun olaraq yazının tədrisinin sinif praktikaları hələ də sistemli şəkildə açıqlanmayıb. Beləliklə, bu tədqiqat Azərbaycan orta səviyyəli ingilis dili müəllimlərinin yazı dərslərini necə keçirdiklərini və yazı öyrətmək üçün hansı problemlərlə üzləşdiklərini araşdırmaq üçün aparılmışdır. Bu əsaslandırmada bu tədqiqat aşağıdakı tədqiqat suallarına cavab verdi: 1. Orta məktəb səviyyəsində yazı necə öyrədilir? 2. Orta məktəb səviyyəsində yazı öyrətməkdə müəllimlər hansı çətinliklərlə üzləşirlər?

Metodologiya

Hazırkı tədqiqat keyfiyyətli tədqiqat dizaynını qəbul etdi, çünki bu dizayn tədqiqatçıya təşkilati reallığı və iştirak edən insanların baxışlarını araşdırmaq imkanı verir. Bu tədqiqat üçün mən Bakı şəhəri Binəqədi rayonundakı dövlət məktəbi (297

saylı orta məktəbi) üç orta səviyyəli İngilis dili müəllimini məqsədli şəkildə seçdim. Onlar bu tədqiqat layihəsində iştirak etmək istəklərinə görə seçildilər. Onların əksəriyyəti on ildən iyirmi iki ilə qədər tədris təcrübəsinə malikdirlər. Hamısı əsas ixtisası İngilis dili olmaqla, ən azı bakalavr dərəcəsinə malikdir. Məlumat toplamaq üçün mən yarı-strukturlaşdırılmış sinif müşahidə forması və yarı-strukturlaşdırılmış müsahibə və fokus qrup müzakirəsi üçün suallar hazırladım. Sonra bu alətləri seçilmiş iştirakçılarla oxşar xüsusiyyətlərə malik digər müəllimlərlə sınaq etdim. Əvvəlki alətlərin icrasından əldə edilən rəy əsasında alətləri təkmilləşdirdim.

Bundan sonra üç orta məktəbi (iki dövlət) ziyarət etdim və sinif müşahidəsi və müsahibələrin aparılması üçün direktorlar və İngilis dili müəllimlərindən şifahi razılıq aldım. Mən hər seçilmiş İngilis dili müəllimindən təbii şəkildə rəhbərli/yazı azadlığı mövzusunda dərs hazırlamağı xahiş etdim. Beləliklə, mən yarı-strukturlaşdırılmış müşahidə forması vasitəsilə səkkiz İngilis dili müəlliminin yazı dərslərini müşahidə etdim və sonra yarı-strukturlaşdırılmış müsahibə apardım. Yarı-strukturlaşdırılmış müsahibə səs yazıcısı ilə qeydə alındı. Daha sonra peşəkar toplantıda iştirak edən on iki orta məktəb İngilis dili müəllimini diskussiya üçün dəvət etdim. Keyfiyyətli tədqiqatlarda iştirakçıların məxfiliyinin qorunması çox həssas bir məsələdir (Creswell, 2012). Bu tədqiqatda etik məsələlərə böyük önəm verildi. Müəllimlərin bütün cavabları məxfi saxlanıldı. Məlumatlar bütün iştirakçıların şifahi razılığı ilə qeydə alındı. Bundan əlavə, respondentlərin məxfiliyi adları əvəzinə kodlardan istifadə etməklə ciddi şəkildə qorundu. Həmçinin, transkrib edilmiş mətn hər bir müsahibəyə onların qəbulunu almaq və transkripsiyanın düzgünlüyünü qiymətləndirmək üçün göndərildi..

Yazı Təliminin Təcrübəsi

Keyfiyyətli məlumatların təhlili demək olar ki, bütün müəllimlərin yazı tədrisində məhsul yanaşmasını izlədiyini ortaya çıxardı. Demək olar ki, bütün müəllimlər yazı dərslərinə başlamaq üçün lövhədə mövzu yazırlar. Onlar bir mövzunu, yazı tapşırığının formatını və ya strukturunu izah edirlər. Sonra onlar yazı mövzusunun hər hissəsini ətraflı izah edirlər. Daha sonra müxtəlif yazı nümunələri təqdim edərək yazı mövzusunun fərqli hissələrini necə yazmaq lazım olduğunu izah edirlər. Şagirdlər yazılarını tamamladıqdan sonra müəllimlər ya şagirdlərdən yazdıqlarını oxumalarını istəyirlər, ya da onların yazılarını özləri yoxlayaraq bəzi qrammatik səhvləri düzəldirlər. Əgər şagirdlər yazı tapşırığını dərs müddətində tamamlaya bilməsələr, müəllimlər tapşırığı ev tapşırığı kimi şagirdlərə verirlər. Ertəsi gün isə müəllim şagirdlərin yazılarını düzəldir. Yazı prosesi ilə bağlı olaraq, T8 təcrübəsini belə bölüşür: "Mən dövlət məktəbdə işlədiyim üçün qiymətlərə diqqət yetirməliyəm. Buna görə də, tələbələrə imtahanda daha çox bal toplamaq üçün praktik olaraq necə yazmalı olduqlarını öyrədirəm. Əvvəlcə yazılacaq mövzu üçün şərait yaradırəm. Bunun üçün tələbələrə oxuyacaqları yazı növünü bilmələri üçün bir neçə nümunə və məsləhətlər təqdim edirəm. Həmçinin onlara lazım olan lüğət və

bəzi strukturlar da təqdim edirəm. Daha sonra şagirdlərə yazı mövzunu verirəm. Şagirdlər verilən mövzuda yazı yazırlar. Şagirdlər yazılarını tamamladıqdan sonra, mən onların yazılarını oxuyur və onlara bəzi zəruri rəylər verirəm.”

Bununla belə, sinifdə aparılan müşahidələr zamanı bəzi müəllimlərin şagirdləri birgə ideya və söz ehtiyatı yaratmağa cəlb etdikləri aşkar edilmişdir. Şagirdlərdən birgə yazmaq üçün qruplarda işləmələrini xahiş edirlər. Və öz fikirlərini digər qruplarla bölüşün. Bununla belə, onlar tələbələrə yazı öyrətməyin bütün mərhələlərinə (qabaqcadan yazı, layihənin tərtibi, yenidən baxılması, redaktə edilməsi və ilkin layihənin hazırlanması) cəlb edə bilmədilər. Yalnız bir neçə müəllim şagirdləri həmyaşıdlarının korreksiyasına cəlb etdi. Demək olar ki, bütün müəllimlər tələbələrə təftiş, redaktə və yenidən yazmağa cəlb etmədilər. Bütün müəllimlər tələbələrə mövzu cümləsi, tezis ifadəsi, dəstəkləyici detallar, müxtəlif yazı bəndlərinin yekunu yazmaqda dəstək olmalıdırlar. Onların konsepsiyası Şi-nin (1998) tədqiqatının nəticələrinə bənzəyir ki, tələbələrin müxtəlif yazı öncəsi müzakirə fəaliyyətlərinə cəlb edilməsi tələbələrin yazı qabiliyyətini inkişaf etdirir. Lakin sinifdə aparılan müşahidələrdən məlum olub ki, onlar bu cür anlayışları şifahi şəkildə izah edə bilməzlər ki, şagirdləri passiv dinləyiblər. Müəllimlər şagirdləri öz kompozisiyalarında belə komponentlər yazma bilmələri üçün praktiki olaraq cəlb etməmişlər. Həmçinin müşahidə edilmişdir ki, demək olar ki, bütün müəllimlər yazının inkişafının bütün mərhələlərində şagirdləri cəlb edə bilmirlər. Tələbələr ideyaların yaradılmasında qismən iştirak etdilər. Amma demək olar ki, bütün müəllimlər tələbələrə təftiş, redaktə və yenidən yazı prosesinə cəlb etmədilər. Müəllimlərin əsas diqqəti layihənin hazırlanmasına yönəldilib. Şagirdlərə kompozisiyanı təşkil etməkdə dəstək olmaq üçün müəllimlər yazı tapşırıqlarının bütün hissələrini izah etdilər. Lakin onların uzun-uzadı izahı konkret misallarla və tələbələrə cəlb etmək üçün əməli fəaliyyətlərlə dəstəklənmədi.

Şagirdləri oxumağa istiqamətləndirmək və yazı tapşırıqları üzərində araşdırma onlara səmərəli yazmağa imkan verdiyi üçün, yazı prosesində oxumağın dəyəri ilə bağlı şagirdlər maarifləndirilməlidir (Grabe & Zhang, 2013). Əksinə, müəllimlərin əksəriyyəti tələbələrə tanış olmayan yazı mövzularını oxumaq və araşdırmaq imkanı vermir. Bunun əvəzinə mövzuları tələbələrə özləri izah edirlər. Bu o deməkdir ki, tələbələr məktəb səviyyəsindən tədqiqat bacarıqlarını həyata keçirə bilmirlər. Ümumilikdə, sinif müşahidəsi, göstərir ki, Azərbaycan orta məktəb İngilis dili müəllimlərinin əksəriyyəti yazı tədrisində məhsul yanaşmasından istifadə edirlər. Bu, hazırkı yazı tədrisi təcrübələrinin orta təhsil proqramının siyasəti, tövsiyələri, akademik yazı ilə bağlı elmi nəşrlər (məsələn, Bailey, 2011; Leki, 2010) və EFL yazı tədrisi üzrə tədqiqatların nəticələri (məsələn, Kamimura, 2000; Storch, 2005; Ho, 2006; Hasan & Akhand, 2010) ilə uyğun gəlmədiyini göstərir. Bu tədqiqatlar yazı tədrisində prosesi və məhsul yanaşmasını balanslaşdıraraq əməkdaşlıqla yazı prosesinə diqqət yetirir.

Yazı Təlimində Materiallardan İstifadə

Bütün müəllimlər materialların yazı tədrisi üçün vacib olduğunu qeyd edirlər. Həmçinin, yazı dərslərindəki fəaliyyətlərinin tədris proqramının strukturuna və tövsiyələrinə uyğun olmalı olduğunu düşünürlər. Dövlət və özəl məktəblərin əksəriyyətində müəllimlər ən çox istifadə olunan tədris mənbəyi kimi dərslikdən istifadə edirlər. Buna baxmayaraq, müəllimlərin əksəriyyəti məsləhətləşdikləri digər mənbələr bunlardır: praktik kitablar, resurs kitabları, qəzet kəsimleri və bəzi onlayn resurslar. Bununla belə, məlum olub ki, müəllimlərin əksəriyyəti tədris proqramı və məsləhətləşmirlər. Hal-hazırda dövlətimizdə kifayət qədər pulsuz olaraq onlayn mövcud olan kitabın bütün dərslərini addım-addım tədris etmək üçün tövsiyələr təqdim etmişdir. Təəssüf ki, bir çox müəllimlər hətta belə kitabların varlığından xəbərsizdirlər. Əksərən, özəl məktəb müəllimlərinin bir çoxu hətta bu haqqda məlumatsız olduqlarını bildirmişlər. Bu barədə qeyd edir: "Mən müəllim bələdçisini tapmamışam. Dəfələrlə məktəb rəhbərliyindən soruşdum. Onu tapmaq üçün axtarış etdim, amma saytdan onu açmaqda çətinlik çəkdim." Eyni şəkildə, digəri bildirir: "Bir neçə ildir ki, dərslər deyirəm və Orta Təhsil İmtahanı sual nümunələrinə diqqət yetirirəm, buna görə də zəruri metodları özüm götürürəm. Ümid edirəm ki, onlar tədris proqramı ilə əlaqədardır." Bu müzakirədən belə görünür ki, müəllimlərin əksəriyyəti yazı dərslərini dərslik əsasında qururlar. Yenə də, bir çox müəllimlər İKT-dən istifadə edərək materialları axtarmaq, planlaşdırmaq və təqdim etmək üçün qeyri-adekvat texnoloji bacarıqlara malikdirlər. Yazının öyrədilməsinin çətinlikləri Yarım-strukturlaşdırılmış müsahibədə cavab verdilər ki, onlar öz siniflərində yazmağı öyrətmək üçün çoxlu çətinliklərlə üzləşirlər. Birincisi, müəllimlərin yazı tədrisi prosesində həll etməli olduqları əsas problem vaxtın az olmasıdır. (Harmer, 2007). Özəl məktəblərdə ingilis dilinin tədrisi üçün 35-40 dəqiqə, dövlət məktəblərində isə 45 dəqiqə vaxt ayrılıb. Bu qısa müddət ərzində tələbələr yazı öyrətməyin müxtəlif mərhələlərinə cəlb etmək demək olar ki, mümkün deyil. Bu şəkildə digər bir müəllim deyir: Xüsusilə yazı öyrətmək üçün vaxt kifayət deyil. Həmişə daha çox vaxt ayırmaqlıyam, başqa dövrə 5-10 dəqiqə. Şagirdləri müxtəlif qruplara bölmək, onların fikirlərini çıxarmaq və ya toplamaq, müxtəlif yazı mexanizmləri haqqında danışmaq kimi müxtəlif fəaliyyətlər zamanı vaxt az olduğundan yazı tapşırıqlarını yerinə yetirmək mümkün olmur, buna görə vaxt kifayət etmir.

İkincisi, müəllimlərin hər gün yazı dərslərində qarşılaşdıqları narahatlıqlardan biri siniflərin ölçüsüdür (Leki, 2001). Azərbaycanlı müəllimlərin əksəriyyəti böyük siniflərdə tədris etmə problemlərini yaşayırlar. Bəzi müəllimlərin sinfində hətta 20-dən çox tələbə var. Belə hallarda müəllimlər yazı təlimlərini iştiraklı etməkdə çətinlik çəkirlər. Bu əlaqədə, bir müəllimə qeyd edir: "Siniflərdə daha çox tələbə var. Və tələbələr idarə etmək çox çətinidir." Bu vəziyyətin öhdəsindən gəlmək üçün

müəllimləri müxtəlif əməkdaşlıq yönümlü sinif fəaliyyətlərinə tələbələri cəlb etmək üçün strategiyalarla təlimatlandırmaq praktiki ola bilər.

Üçüncüsü, Asiya və bəzi Avropa ölkələrinin əksəriyyətində İngilis dili tədris təcrübəsi hələ də "ənənəvi məhsul yönümlü imtahan mərkəzli yanaşma"dır (Pennington və digərləri, 1996, s. 228). Azərbaycanlı İngilis dili müəllimləri də oxşar vəziyyətlə üzləşirlər. Onlar kursu əvvəlcədən tamamlamaq üçün böyük təzyiq yaşayırlar ki, yekun imtahan üçün kursu təkrar etməyə kifayət qədər vaxt qalsın. Müəllimlər əsasən tələbələrin yekun imtahanda yüksək qiymət almalarını dəstəkləməklə maraqlanırlar. Buna görə də, müəllimlər tələbələrinə imtahanda yüksək nəticə əldə etməyə kömək edəcək strategiyaları qəbul edirlər. Bu məsələdə, bu sorğunun bir iştirakçısı deyir: "Əslində bizim tələbələr imtahan yönümlüdür. Onlar imtahanda nə olacağını öyrənmək istəyirlər. Bu səbəbdən tələbələr yazı proseslərinin hamısını öyrənməyə çox maraqlı deyillər." Bu, müəllimlərin sinif fəaliyyətlərini tələbələrin imtahanda daha yaxşı nəticə əldə etməsinə kömək etmək üçün təşkil etdiklərini göstərir.

Dördüncüsü, müəllimlərin qarşılaşdıqları növbəti vacib məsələ tədris resurslarının kifayət qədər olmamasıdır. Müəllimlərin əksəriyyəti dərslik və praktika kitabını sinifdə əsas mənbə kimi istifadə edirlər. Buna baxmayaraq, müəllimlərin əksəriyyəti digər materiallardan istifadə etmirlər. Bir çox müəllimlər hətta tədris proqramından istifadə etmirlər. Bu əlaqədə, ixtisaslı və təcrübəli bir müəllim qeyd edir: "Bizim tələbələri İngilis dilini inkişaf etdirməyə dəstək olmaq üçün kifayət qədər materialımız yoxdur." Eyni şəkildə, digər daha az təcrübəli müəllim də oxşar fikirdədir: "Bizim material çatışmazlığımız var. Yazı tədrisi üçün əldə edə biləcəyimiz sərt və sabit materiallar yoxdur." Bu, yazı təlimini effektiv etmək üçün müəllimlərin tələb olunan resurslarla təmin edilməli olduğunu göstərir. Həm dövlət, həm də özəl məktəblərin müəllimlərinin üzləşdiyi digər bir məsələ İKT (İnformasiya və Kommunikasiya Texnologiyaları) vasitələrinin mövcud olmamasıdır. Müşahidə edilən dərslərin əksəriyyətində İKT imkanları mövcud deyildi. Müəllimlər nadir hallarda PowerPoint təqdimatları etmək və mövzuları daha yaxşı izah etmək üçün videolar göstərmək imkanı əldə edirlər, halbuki belə vasitələrdən istifadə edərək konseptləri aydınlaşdırmaq daha yaxşı olar. Eyni zamanda, bir çox müəllimlər mövcud texnoloji vasitələrdən effektiv istifadə etmək üçün texnoloji bacarıqlara malik deyillər. Müasir texnologiya ilə bağlı problemdən bəhs edən T4 deyir: "Məktəbdə internet yoxdur. Sinifdə İKT istifadə etmək üçün təlimim yoxdur. Sinifimdə multimedia proyektoru var, amma bu İKT texnologiyasını sinifdə istifadə etməklə bağlı çox məlumatım yoxdur." Dövlət məktəbi müəllimlərinin qarşılaşdığı əsas problem isə şagirdlərin aşağı səviyyəli dil bilikləridir. Şagirdlərin əksəriyyəti lüğət, qrammatika və məzmun baxımından zəifdir. Buna görə də, yazı öyrətmək müəllimlər üçün ən çətin işdir, çünki (ixtisaslı müəllimənin-nin sözlərinə görə): "Əksər şagirdlərin İngilis dili üzrə zəif bilikləri var. Onların kifayət qədər lüğətləri

yoxdur. Onlar əsasən Azərbaycan dilindən istifadə edirlər. Onlar dil strukturuna da malik deyillər. Hətta bir cümləni düzgün istifadə etmirlər. İngilis dili üzərində komandaları yoxdur. Maraqlıdır ki, özəl məktəblərin şagirdləri İngilis dili üzərində daha yaxşı komandaya malikdirlər, çünki bu məktəblərdə tədris dili İngilis dilidir. Bununla belə, özəl məktəblərin müəllimlərinin əksəriyyəti etiraf edir ki, şagirdlər İngilis dilinə lazımi diqqəti yetirmirlər. Bu kontekstdə sorğunun-nin bir iştirakçısı bildirir: "Özəl məktəblərin şagirdləri İngilis dilini laqeyd yanaşır və digər fənlərə, məsələn, riyaziyyat, elm və s. daha çox diqqət ayırırlar. Onlar hesab edirlər ki, İngilis dili fənni onlar üçün daha asandır." Bu vəziyyət şagirdləri yazı inkişafının vacib mərhələlərinə biganə edir. Buna görə də, müəllimləri yazını öyrətmək üçün siniflərində şagird yönümlü fəaliyyətləri planlaşdırmağa və həyata keçirməyə təşviq etmək zəruri görünür.

Şagirdlərin İngilis dilinə lazımi diqqət ayırmadığını bildiriblər. Bu kontekstdə sorğunun-nin bir iştirakçısı belə qeyd edir: "Özəl məktəblərin şagirdləri İngilis dilini laqeyd yanaşır və digər fənlərə, məsələn, riyaziyyat, elm və s. daha çox diqqət ayırırlar. Onlar hesab edirlər ki, İngilis dili fənni onlar üçün daha asandır." Bu vəziyyət şagirdləri yazı inkişafının vacib mərhələlərinə biganə edir. Buna görə də, müəllimləri yazını öyrətmək üçün siniflərində şagird yönümlü fəaliyyətləri planlaşdırmağa və həyata keçirməyə təşviq etmək zəruri görünür. Müəllimlərin Yazı Tədris Bacarıqlarını Gücləndirmək Üçün Dəstək Bütün müəllimlər şagirdləri əməkdaşlıq yazı prosesinin müxtəlif mərhələlərinə cəlb etməyin vacib olduğunu bildirdilər. Vacib olan odur ki, bütün müəllimlər bu mərhələləri yazı dərslərində tətbiq etməyə hazır olduqlarını bildirirlər. Bu baxımdan, sorğunun-nin bir iştirakçısı belə deyir: "Bu prosesdə şagirdlər digər şagirdlərin yazısından öyrənmək imkanı əldə edirlər, dostlarından geri bildirim alaraq işlərini düzəltmək şansına malikdirlər. Eyni zamanda, yazılarını təkrar oxuyurlar ki, bu da onların son layihəni hazırlayarkən daha yaxşı olmasına kömək edir." Lakin müəllimlərin yazı dərslərini əməkdaşlıq edən, cəlbəedici və məhsuldar etmələri üçün müxtəlif sahələrdə dəstəklənmələri vacibdir.

XÜLASƏ

Yazının nəinki dil öyrənmək üçün, həm də bütün sahələrdəki vacibliyini nəzərə alaraq orta məktəblərinin 9-11 ci sinif şagirdlərinin dil bacarıqlarının formalaşmasında yazı vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi ilə əlaqəli araşdırmanın nəticələri göstərdi ki, orta məktəb səviyyəsində ingilis dili müəllimlərinin əksəriyyəti yazı öyrətmək üçün məhsul yanaşmasına üstünlük verərək, şagirdlərə son imtahanda daha yüksək qiymətlər almağa kömək etməyə çalışıblar. Keyfiyyət məlumatlarının təhlili müəllimlərin yazı dərslərində əməkdaşlıqla yazı prosesini tətbiq etmək istədiklərini ortaya çıxarsa da, onlar bu şəraitdə bir sıra çətinliklərlə qarşılaşıblar: böyük siniflər,

kursu vaxtında bitirmə təzyiqi, tələbələrin aşağı səviyyədə olan dil bilikləri, tədris materiallarının, təlim və İKT-nin (İnformasiya və Kommunikasiya Texnologiyaları) çatışmazlığı. Bu, Azərbaycanın orta məktəblərində yazı təlimi üzrə siyasət ilə faktiki sinif təcrübələri arasında uyğunsuzluğu açıq şəkildə göstərir, və bu problemlərin səbəbləri, sorğular əsasında tapılmış ən yaxşı həlli yolları elmi tədqiqat işində öz əksini tapacaqdır. Yuxarıdakı müzakirələrdən belə qənaətə gəlmək olar ki, Azərbaycanın orta məktəblərində ingilis dili müəllimlərinin sinifdə yazı tədrisi ilə bağlı üzləşdikləri çətinliklər onların təkbaşına söyləri ilə həll edilə bilməz. Beləliklə, müəllimlərin inkişafına dair siyasət formalaşdırılarkən, məhsul yazısına qarşı olaraq proses yazısına diqqət yetirilə bilər. Üstəlik, müəllimlərin yazı dərslərində İKT-dən istifadə etmələri üçün İKT məzmununu da əhatə edən hərtərəfli təlim proqramı tərtib olunmalı və praktik olaraq həyata keçirilməlidir. Bundan əlavə, bütün məktəblər İKT-yə əlçatanlıq və tədris resursları ilə təmin edilməlidir ki, müəllimlər yazı dərslərində proses əsaslı əməkdaşlıqla yazı təlim strategiyalarını tətbiq etmək üçün əlverişli şəraitə sahib olsunlar. Nəhayət, bu araşdırma bəzi məhdudiyyətlərə malikdir: respondentlər, sinif müşahidələri və izləmə müsahibələri, həmçinin bir neçə FGD-nin (Fokus Qrupları Müzakirələri) keçirilməsi baxımından. Buna görə də, Azərbaycanın orta məktəblərində yazı təlimi üzrə siyasət və təcrübə arasındakı boşluğu aradan qaldırmaq üçün daha geniş nəticələr çıxarmaq üçün daha hərtərəfli tədqiqatların aparılması vacibdir. In addition, all schools should be provided with ICT accessibility and teaching resources so that teachers have favorable conditions to apply process-based collaborative writing teaching strategies in writing classes. Finally, this study has some limitations: respondents, classroom observations and follow-up interviews, also in terms of conducting several FGDs (Focus Group Discussions). Therefore, it is important to conduct more comprehensive research to draw broader conclusions in order to bridge the gap between policy and practice on writing instruction in secondary schools in Azerbaijan.

ВАЖНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ ПИСЬМА ПРИ ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В 9-11 КЛАССАХ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ

РЕЗЮМЕ

Принимая во внимание важность письма не только для изучения языка, но и во всех сферах, результаты исследования, связанные с развитием навыков письма при формировании языковых навыков у учащихся 9-11 классов средних школ, показали, что большинство учителей английского языка в старших классах предпочли продуктивный подход к обучению письму, пытались помочь учащимся получить более высокие оценки на выпускном экзамене. Хотя

анализ качественных данных показал, что учителя хотели внедрить процесс совместного письма на уроках письма, они столкнулись с рядом проблем в этой обстановке: большие классы, необходимость закончить курс вовремя, низкие языковые навыки студентов, нехватка учебных материалов, обучения и ИКТ (информационно-коммуникационных технологий). Это ясно показывает несоответствие между политикой обучения письму в средних школах Азербайджана реальной практикой в классе, а причины этих проблем и лучшие решения, найденные на основе опросов, будут отражены в научно-исследовательской работе из приведенных выше обсуждений. Можно сделать вывод, что в средних школах Азербайджана трудности, с которыми сталкиваются учителя языка при обучении письму на уроках, не могут быть решены только их усилиями. Таким образом, при формулировании политики развития учителей акцент можно сделать на описании процесса, а не на написании продукта. Более того, чтобы учителя могли использовать ИКТ на уроках письма, необходимо разработать и практически реализовать комплексную программу обучения, включающую содержание ИКТ. Кроме того, все школы должны быть обеспечены доступом к ИКТ и учебными ресурсами, чтобы учителя имели благоприятные условия для применения основанных на процессах совместных стратегий обучения письму на уроках письма. Наконец, это исследование имеет некоторые ограничения: респонденты, наблюдения в классе и последующие интервью, а также в плане проведения нескольких ФГД (обсуждений в фокус-группах). Поэтому важно провести более комплексное исследование, чтобы сделать более широкие выводы и преодолеть разрыв между политикой и практикой обучения письму в средних школах Азербайджана.

Aynur Asgarzada

THE IMPORTANCE OF FORMING WRITING SKILLS WHEN LEARNING A FOREIGN LANGUAGE IN 9-11 CLASSES OF SECONDARY SCHOOL

SUMMARY

Taking into account the importance of writing not only for language learning, but also in all fields, the results of the study related to the development of writing habits in the formation of language skills of 9-11th grade students of high schools showed that the majority of English teachers at the high school level preferred the product approach to teaching writing, tried to help students get higher grades in the final exam. Analysis of the qualitative data revealed that although teachers wanted to implement the collaborative writing process in their writing classes, they encountered

a number of challenges in this setting: large classes, pressure to finish the course on time, students' low level of language skills, lack of teaching materials, instruction and ICT (Information and lack of Communication Technologies). This clearly shows the inconsistency between the policy on writing training in Azerbaijan's secondary schools and the actual classroom practices, and the causes of these problems and the best solutions found on the basis of surveys will be reflected in the scientific research work. From the above discussions, it can be concluded that English in Azerbaijan's secondary schools the difficulties that language teachers face in teaching writing in the classroom cannot be solved by their efforts alone. Thus, when formulating policy on teacher development, emphasis can be placed on process writing as opposed to product writing. Moreover, for teachers to use ICT in writing lessons, a comprehensive training program including ICT content should be designed and implemented.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Creswell, J. W. (2012). Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research (Fourth ed.). Boston, MA: Pearson.
2. Curriculum Development Centre (CDC) Nepal. (2014). Secondary education curriculum of Nepal class 9-10 part one. Sanathimi: Author.
3. Graham, S., & Hebert, M. A. (2010). Writing to read: Evidence for how writing can improve reading. A Carnegie Corporation Time to Act report. Washington, DC: Alliance for Excellent Education.
4. Baker, S., Lesaux, N., Jayanthi, M., Dimino, J.,
5. Proctor, C. P., Morris, J., Gersten, R., Haymond, K., Kieffer, M. J., Linan-Thompson, S., & Newman-Gonchar, R. (2014). Teaching academic content and literacy to English learners in elementary and middle school (NCEE 2014-4012). Washington, DC: National Center for Education Evaluation and Regional Assistance, Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education. [http:// files.eric.ed.gov/fulltext/ED544783.pdf](http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED544783.pdf)
6. Harmer, J. (2007). The practice of English language teaching (fourth ed.). Harlow: Pearson Education Limited
7. Silva, T. (1993). Toward an understanding of the distinct nature of L2 writing: The ESL research and its implications. TESOL QUARTERLY, 27, 657-677.
8. Teaching Secondary Students to Write Effectively . NCEE 2017-4002

Rəyçi: dos.ped.f.d. Şükürova Fəridə

